

ПОЛІСЕМІЙНІСТЬ АРЕАЛЬНИХ ФРАЗЕМ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИХ ФРАЗЕМ БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРОК)

Яким М. Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано особливості полісемійності іменних фразем бойківських говірок. Відзначено обмеженість цього явища порівняно з лексичним рівнем та окреслено причини, які впливають на цю обмеженість. Визначено шляхи утворення багатозначних фразеологізмів.

Ключові слова: бойківські говірки, іменна фраземіка, послідовне і паралельне переосмислення, дериваційна база.

Яким М. Б. Полісемичность ареальных фразеологизмов (на материале именных фразеологизмов бойковских говоров). В статье проанализированы особенности полисемичности именных фразеологизмов бойковских говоров. Отмечена ограниченность этого явления в сравнении с лексическим уровнем и очерчены причины, которые влияют на эту ограниченность. Определены пути образования многозначных фразеологизмов.

Ключевые слова: бойковские говоры, именная фразеология, последовательное и параллельное переосмысление, деривационная база.

Yakym M. B. Polysemy of areal phrasemes (on the material of nominal phrasemes of Boikivskiy dialect). The article analyzes the peculiarities of the polysemy of nominal phrasemes of Boikivskiy dialect. It is stated that phraseological system of Boikivskiy dialect isn't closed, it is in constant dynamics caused by self-development and contacts with similar dialectal systems and literary language which causes the parallels of these language segments. Besides, phrasemes of Boikivshchyna is in hierarchical, hyponymic hypernymic compensational and other ties with vocabulary, morphology and syntax of dialects of areal. All these factors influence the development of polysemy on the level of phraseologisms.

The peculiarities of phraseologisms, namely Boikivsky phraseologisms, are outlined in the article. Firstly, most polysemic phraseologisms in Boikivskiy dialect have two meanings, rarely- three; secondly, sememes of a polysemic word, especially in literary language, reveal heterogeneity as to functional styles; thirdly, in the lexical composition of the language there isn't a multi-meaning word which would consist only of transferred meanings.

It is pointed out that practically all phraseologisms as well as those ones from Boikivshchyna as units of secondary nominations have only transferred meanings, one of which can be the main and the other one – derivative.

We substantiate the ways of forming of phraseologisms ambiguity among which the most important are: consistent development on the basis of the main meaning of the first level derivative and from the last one – the second level derivative and so on and also parallel reconsideration of the derivational base of a phraseologism.

A weak development of polysemy in phraseologisms is stated which is caused by the specificity of the nature of a phraseologism meaning (metaphority and a high level of abstraction), by nominative selectivity and accordingly by less frequency of use in communication acts.

Key words: Boikivskiy dialect, nominal phrasemics, consistent and parallel reconsideration, derivational base.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Одним з актуальних питань, що перебуває в полі зору українських фразеологів, є виявлення форм системної організації у фразеологічному складі тих або тих говорів чи говірок. Ураховуючи те, що і досі погляди вчених на проблему полісемійності фразем не є однотайними, у наукових розвідках недостатньо повно висвітлено ареальну фраземіку, серед усього й з Бойківщини, на предмет аналізу полісемійності, вважаємо, що стан вивчення цієї проблеми не вичерпаний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До недавнього часу в лінгвістиці не було єдиної думки щодо такого явища, як багатозначність фразеологізму. Деякі вчені-теоретики стверджували, що полісемія не характерна для фразеологічних одиниць (ФО) [2, 23–24; 3, 159; 13, 75–76 та ін.]. Однак старанне вивчення природи фраземного значення, глибокий аналіз семантики значної кількості фразеологізмів як літературної мови, так і народно-

розмовних та діалектних привело вчених до висновку, що полісемійність властива й таким одиницям вторинної номінації, як фразеологічні. Л. Скрипник у книзі «Фразеологія української мови» на конкретних прикладах ілюструє, як багатозначність ФО засвідчено в українських словниках ще ХІХ – початку ХХ століття [12, 192–193]. Явище полісемії відбивають і «Галицько-руські народні приповідки», зібрані, упорядковані і видані І. Франком, та «Словник бойківських говірок» М. Онишкевича. Теоретичне обґрунтування цього явища у сфері фразеології в сучасному українському мовознавстві зробили Л. Скрипник [12, 192–210;], Л. Авксентьев [1, 59–72], В. Ужченко, [14, 46–53], М. Демський [4, 36–43] та інші. Однак усі лінгвісти свої теоретичні висновки підкріплювали ілюстративним матеріалом здебільшого з літературної мови, а фразеологічний матеріал українських говірок, серед усього й бойківських, залишався переважно на маргінесі емпірики.

Формулювання мети і завдань статті. Мета нашої статті – дати короткий опис історії вивчення проблеми та на конкретному ілюстративному матеріалі з бойківських говірок апробувати сучасні теоретичні положення щодо полісемійності фразеологізмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще А. Кунін свого часу зазначав, що «фразеологічний склад мови має системний характер, він не є простою сумою ізольованих один від одного фразеологізмів. Фразеологізмам як одиницям фразеологічного рівня властиві певні закономірності як у відношенні їх компонентів ..., так і у відношенні фразеологічних одиниць між собою» [7, 90].

У нашому дослідженні ми виходимо із загальновідомого положення, що діалектна мова, як і мова взагалі, є складною єдністю багатовимірності. Будь-яка мовна просторова конструкція (наріччя, група говорів, говори) чи говірка (остання як єдина реальна комунікативна одиниця) відзначається системною організацією. Така ж властивість притаманна й окремим рівням чи підрівням певного просторового сегменту національної мови.

У системній організації фразеологічного підрівня діалектної мови учені розрізняють внутрісистемні і міжсистемні відношення [10, 9–100; 8, 126–127]. Залежно від поля і кута зору дослідника [детальніше про кут і поле зору див.: 6, 23–24] внутрісистемними можуть поставати зв'язки в межах однієї говірки, групи споріднених говірок, діалекту, або навіть усієї діалектної, літературної чи національної мови. Міжсистемні зв'язки наявні здебільшого в зіставних дослідженнях, а зіставлятися можуть говірка і говірка, група споріднених говірок із іншою такою групою, діалектна мова в цілому чи якийсь її сегмент із літературною тощо. У нашій роботі оперуємо переважно внутрісистемними зв'язками в межах бойківських говірок. Розуміючи, що фразеологічна система бойківських говірок не є замкнутою, а перебуває в постійній динаміці, спричиненій саморозвитком і контактами з такими ж говірковими системами та літературною мовою, іноді вдаємося до паралелей із цих мовних сегментів. Крім того, фраземіка Бойківщини перебуває в ієрархічних, гіпонімно-гіперонімних і компенсувальних та інших зв'язках із лексикою, морфологією, синтаксисом говірок ареалу. У цьому простежуємо її вже не зовнішньосистемні, а зовнішньорівневі внутрісистемні зв'язки, що і спонукало нас до деяких міжрівневих зіставлень явища полісемійності.

Аналіз фразеологічних одиниць Бойківщини, передусім іменних, дає підстави твердити, що полісемних ФО є набагато менше, ніж лексем. До речі, таку закономірність спостережено в українській літературній [4, 36] та деяких інших слов'янських мовах [9, 67]. Звідси можна з певною вірогідністю висновувати, що це загальна закономірність принаймні для слов'янських мов.

Дехто з мовознавців уважає, що багатозначність є поширеною серед дієслівних і прислівникових фразеологізмів, значно рідше – серед іменникових і практично не властива іншим семантико-граматичним розрядам. Нам видається слушною думка І. Лепешева, що дієслівні та прислівникові ФО кількісно зна-

чно переважають інші семантико-граматичні класи, тому серед них відповідно частіше трапляються полісемійні одиниці. Однак поширеність цього явища і серед інших розрядів приблизно так само у відсотках відповідає їхньому кількісному складові [9, 63]. У бойківських говірках багатозначність властива усім розрядам фразем. Ось їх приклади:

– дієслівна ФО: *сідити каменем* (В.): 1) 'бути в нерухомому стані, не рухатися': *Залізло то мале там за пец і сідит каменем*; 2) 'нічого не робити, байдикувати': *Вна цілими дньима в поли, а він в хаті каменем сідит*;

– прислівникова ФО: *за єдним махом* (Поп.) 1) 'швидко, моментально': *Я ту бегу за єдним махом росколов*; 2) 'одночасно': *Відвитуєсьи, та й за єдним махом підем с хати*;

– іменникова ФО: *дурний гріш* (ГРП-I, 475, Наг.): 1) 'фальшива монета'; 2) 'шахрай, що видурює гроші'; 3) 'дармівщина';

– прикметникова ФО: *хоч стій і дивисьи* (В.): 1) 'гарний (-а, -е), симпатичний (-а, -е), вродливий (-а, -е)' (про особу): *Та Оленка – хоч стій і дивисьи, як вимальована*; 2) 'добре доглянутий' (про істоту): *В нього кінь все нагодований, вичесаний, влискаєсьи – хоч стій і дивисьи*; 3) 'вміло зроблений, гарний' (про предмет): *Такий си Настуньи кавйор купила – хоч стій і дивисьи*.

Багатозначність фразеологічних одиниць взагалі і бойківських говірок зокрема має свої особливості порівняно із цим явищем у лексичній системі. По-перше, більшість полісемійних ФО у бойківських говірках мають два значення, рідше – три. Фразем із чотирма значеннями серед іменних ми не зафіксували. Наприклад: *кучма на завісах* (ГРП-II, 331, Др.): 1) *заст.* 'баранкова складана шапка'; 2) 'людина, що дотримується застарілих поглядів, звичаїв'; *золоті гори* (ГРП-I, 413, Др.): 1) 'нечувані скарби, великі багатства'; 2) 'надзвичайне добро'; (В.); 3) 'великі обіцянки'; *божий дар* (ГРП-I, 512, Наг.): 1) 'хліб'; 2) 'теплий дощ весною'. На противагу цьому серед слів частіше трапляються такі, що мають два, три, чотири, а то й більше значень (див., зокрема, Онішк.). По-друге, семіми полісемійного слова, особливо в літературній мові, виявляють неоднорідність щодо функціональних стилів. Полісемійні фразеологізми бойківських говірок характеризуються в основному стилістичною однорідністю, вони виступають в усній формі розмовного стилю, а та чи та конотація охоплює всі семіми фразеологічної одиниці. По-третє, у лексичному складі мови немає багатозначного слова, яке б складалося тільки із переносних значень. Практично всі фразеологізми, серед них і з Бойківщини, як одиниці вторинної номінації мають тільки переносні значення, одне з яких може бути основним, а інше – похідним. М. Демський, Л. Скрипник, О. Молотков, І. Лепешау та ін. теоретично обґрунтували шляхи утворення багатозначності фразем. Вони вважають, що багатозначність у фразеологізмах виникає двома шляхами. Перший із них – це послідовний розвиток на базі основного значення похідного першого ступеня, а від останнього – похідного другого ступеня і т.д. [4, 37]. Проілюструємо це положення

прикладом із бойківських говірок. Значення ‘теплі, сонячні дні ранньої осені’ фразеологізму *бабське літо* (В., Гроз., Наг.) з’явилося в результаті метафоричного переосмислення образу, що виник при інтеграції слівних компонентів дериваційної бази й актуалізації їхніх потенційних сем. На основі першого значення – як метонімічне перенесення за часовою суміжністю – виникло друге: ‘сріблясте павутиння, що пливе над землею у теплі, сонячні дні ранньої осені’. Образ ‘бочки без дна’, яку не можна наповнити рідиною, послужив базою для творення фразеологізму *бочка без дна* (Гроз., Дуба, ГРП-II,5) ‘п’яниця, людина, що багато п’є’. Наступне метафоричне переосмислення лягло в основу другого значення – ‘ненажера, людина, що багато їсть’ (Дуба, ГРП-I,113, В.). Цікаво, що Іван Франко подає цей вислів у першому томі «Галицько-руських народних приповідок» зі значенням ‘несита, марнотратна людина’, а в другому – як ‘п’яниця’, до того ж обидва записи зроблені в рідному селі Нагуєвичі. Переосмислення дериваційної бази словосполучення *торба жебрацька* ‘сумка чи мішок, куди жебрак складав милостиню’ стало основою для виникнення значення ФО ‘бідна людина, жебрак’. Тут, правда, не так легко, як спершу здається, визначити тип переосмислення – метонімічний за просторовою суміжністю чи метафоричний за внутрішньою якістю. Хоч ми схильні визнати перший із них, тобто метонімічний, все ж відкидати категорично другий немає підстав. Друге значення цього фразеологізму – ‘голодна, ненаситна людина’ – є результатом повторної метафоризації першого.

Другий шлях формування фраземної багатозначності – це паралельне переосмислення дериваційної бази ФО. Як відзначають дослідники, такий процес зумовлено тим, що те саме явище породжує у носіїв мови різні асоціації, іноді зовсім не пов’язані між собою. Обстежуючи фраземіку української літературної мови, М. Демський назвав цей шлях «досить продуктивним» [4, 37]. В. Лавер, аналізуючи фразеологічний склад говорів карпатської групи, констатує, що такий шлях виникнення полісемійності є малопродуктивним [8, 132]. Матеріал, що є в нашому розпорядженні із бойківських говірок, дає можливість приєднатися до думки В. Лавера. Наведемо приклад фразеологічної одиниці, полісемійність якої сформувалася в результаті паралельного переосмислення дериваційної бази. ФО *тверда рука* трапляється з такими значеннями: 1) ‘сильна людина’; 2) ‘людина, здатна підкорити собі інших’; 3) ‘скупа людина’. Між першим і другим значенням ще простежується, на перший погляд, генетичний зв’язок, хоч не завжди той, хто собі підкоряє інших, обов’язково володіє великою фізичною силою. Проте третє значення – ‘скупа людина’ – це вже виразно залежне від першого і другого семантичне переосмислення дериваційної бази ФО. Так само утворюються значення фраземи *добрі гартанки* (В.): 1) ‘голосистий’; 2) ‘ненажерливий’. Прикметникову фразему *дітько в писку сидит* (В.) ми зафіксували з двома значеннями: 1) ‘сварливий’; 2) ‘брехливий’. Кожне із них – результат паралельного метафоричного перетворення дериваційної основи – речення.

Невелика кількість іменних фразеологічних одиниць виявляє явище енантіосемії. Правда, воно не є фактом окремої говірки, а тільки групи споріднених говірок. Тобто в одній говірці фразема виступає з одним значенням, а в іншій чи інших – з протилежним. Наприклад: *має шпак в голові* (*шпаками годований*) (ГРП-I-375): 1) ‘розумний, кмітливий’; 2) ‘недоумкуватий, дурний’. Іноді в багатозначних ФО лише дві семми виявляють енантіосемійні відношення, а інша або інші – ні. Наприклад, фразема *у тімня битий* має такі три значення: 1) ‘розумний’ (Мшан.); 2) ‘недоумкуватий, дурний’ (В.); 3) ‘досвідчений’ (В.). Перші два значення є семантично протилежними, отже, енантіосемійними. Їх поява спричинена, мабуть, різновекторністю асоціацій при метафоризації дериваційної бази. Вони демонструють шлях паралельного переосмислення вихідної структури, що зазнала фразеологізації. Третє значення творить із першим тіснішу єдність, оскільки утворене, як нам здається, через повторну метафоризацію першого метафоризованого значення.

Багатозначність у фразеологізмі може бути і наслідком функціонального процесу, який пов’язаний зі зміною синтаксичної ролі фразеологічної одиниці. Це найбільш типове для прикметникових і прислівникових ФО. Наприклад, фразема *так собі* має значення: 1) ‘ні добре ні погано, посередньо’; 2) ‘без усякої причини’. Ці два значення є прислівниковими. Подаємо контексти: – *Як поживаєш, Андрію?* – “*Як поживаю? Так собі*”; *Чого-с повісив голову? Може, що ся стало?* – *Не. Так собі*. Третє ж значення – ‘добрий (-а, -е), посередній (-а, -е)’ з’явилося тоді, коли ця одиниця почала виконувати функції означення або іменної частини іменного складеного присудка в реченні, тобто виражати ознаковість, а не обставинність. Наприклад: *Як отиць поживай? Як йіго здоровля?* – *Та здоровля ше так собі*. Сюди ж відносимо і такі фразеологізми, як *на заячий скік* (Біл.): 1) ‘малий (-а, -е)’; 2) ‘мало’; *на всі сто*: 1) ‘надійний, такий, що можна повністю на нього покластися’; 2) ‘повністю, остаточно’ та інші.

У полісемійних одиницях бойківських говірок спостерігаються і такі явища. На рівні однієї говірки ФО виступає як моносемійна, а в групі споріднених говірок – як полісемійна, або в одній говірці – моносемійна, а в іншій чи інших – полісемійна. Так, фразема *золоті гори* в говірці населеного пункту Воля Старосамбірського району має значення ‘великі обіцянки’, а «Галицько-руські народні приповідки» фіксують її у Дрогобичі зі значеннями ‘нечувані скарби, велике багатство’ та ‘надзвичайне добро’. Фразеологізм *битий вовк* у с. Грозьово Старосамбірського району зафіксований зі значенням ‘досвідчена людина’, а в говірці с. Дуба Рожнятівського району із двома значеннями: 1) ‘досвідчена людина’; 2) ‘хитра людина’. У процесі історичного розвитку деякі значення фразеологічних одиниць перебувають у русі між ядром і периферією фразеосемантичної системи. Це означає, що семми багатозначної ФО із активу переходять до семантичного пасиву або й зовсім зникають із семантичного простору. Так, «Словник бойківських говірок» М. Онишкевича подає такий вислів: *відобрати до марцугелів* (Онишк., I, 431). Перше значення із

ремаркою *застаріле* 'служити у полку Марцугелі, що колись стояв в Самбірщині' вийшло із вжитку як історизм. Друге значення – 'працювати на дуже важкій роботі' є на сьогодні фразеосемантичним периферійним ендемізмом.

Деякі зіставлення полісемійних фразем бойківських говірок з відповідними одиницями інших ареалів і літературної мови дають змогу виділити ряд семантичних відношень.

По-перше, значна частина одиниць з погляду фразеологічної семантики повністю або якимись значеннями збігається з ФО іншого говору і/або літературної мови. Наприклад, фразема *тверда рука* зафіксовано зі значеннями: 1) 'фізично сильна, вольова людина'; 2) 'хто-небудь, що має сильний, вольовий характер' не тільки у бойківських, а й середньозакарпатських, гуцульських говірках [8, 135] і літературній мові (ФСМ, 765). Проте середньозакарпатські говірки зберігають ще одне значення цієї одиниці – 'скупа людина' [8, 36]. Інколи в літературній мові ФО виступає як моносемійна, а в бойківських говірках – як полісемійна, маючи при цьому спільну семему. Фразему *старий кінь* у «Фразеологічному словнику української мови» не кодифіковано. У «Словнику української мови» її подано зі значенням 'досвідчена людина' (СУМ, IV, 168). Таке її значення відоме носіям бойківських говірок. Однак тут ця одиниця має ще два значення – 'людина похилого віку' і 'старий холостяк'.

Виявити у смисловій структурі фразеологізму його значення і розмежувати їх допомагає насамперед контекст (найближче оточення ФО). Саме він є тим лакмусовим папірцем, який сигналізує про зрушення у семантичній структурі фраземи або навіть у семіній ієрархії окремої семемі фразеологізму. Звичайно, більшої об'єктивності можна досягти тоді, коли матимемо більшу кількість контекстів ФО. Таке завдання є надто складним, якщо врахувати, що діалектне мовлення існує переважно в усному вияві, а самі фразеологізми є одиницями вибіркової номінації.

У мовознавчій літературі наведено ще цілий ряд мовних показників виявлення фразеологічної полісемії (одне зі значень є абсолютивним, самодостатнім, а інше – конструктивно обмеженим, одне

стосується особи, а інше – істоти чи предмета, у дієслівних ФО на полісемійність може вказувати різне об'єктне оточення, у прислівникових часто виступають обов'язкові слова-супровідники, застосування методу синонімічної чи антонімічної субституції тощо) [9, 67–73; 12, 201–206 та ін.].

До причин, які обмежують розвиток полісемії фразем, учені відносять: а) меншу контекстуальну рухомість ФО порівняно зі словом. Функціонально фразеологізм виступає насамперед як образна емоційно-експресивна характеристика предмета, ознаки тощо, а це веде до обмеження функціональної частотності порівняно зі словом [11, 202–209]; б) високий рівень абстракції фраземного значення, що виникає як результат метафоричного або метонімічного вторинного переосмислення денотата чи референта; в) нездатність деяких значень ФО піддаватися семантичному розгортанню [5, 193–194] та інші. Названі причини повною мірою стосуються і фразеологічної системи бойківських говірок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Явище полісемії характерне для частини фразем бойківського говору. Кількість багатозначних фразеологічних одиниць відносно всього складу ФО говірок Бойківщини є явищем менш поширеним, ніж у лексичній системі. Така закономірність спостерігається в інших говірках та літературній мові. Слабкий розвиток полісемії у фразеологізмах викликаний низкою причин, серед яких основними є специфіка природи значення ФО (метафоричність і високий рівень абстракції), номінативна вибіркковість і відповідно менша частотність уживання в комунікативних актах тощо. Більшість полісемійних ФО є двозначними, зрідка із трьома значеннями. Іменних фразем із чотирма значеннями у бойківських говірках ми не зафіксували. Деякі фраземи Бойківщини повністю або частиною своїх значень мають відповідники в інших говорах і/або українській літературній мові. Наступні дослідження семантики фразем бойківських говірок, зокрема явища полісемії, складе добре підґрунтя для укладання ареальних лінгвогеографічних фразеосемантичних карт та атласів, а також для створення семантичного фраземника.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Біл. – с. Біличі Старосамбірського району; **В.** – с. Воля Старосамбірського району; **ГРП** – Галицько-руські народні приповідки; **Гроз.** – с. Грозьова Старосамбірського району; **Др.** – м. Дрогобич; **Дуба** – с. Дуба Рожнятівського району; **Мшан.** – с. Мшанець Старосамбірського району; **Наг.** – с. Нагуєвичі Дрогобицького району; **Поп.** – с. Попелі Дрогобицького району.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л. Г. Современная украинская мова : Фразеология : [навч. посіб.]. – Х. : Вища школа, 1983. – 137 с.
2. Бабич Н. Д. Фразеология української мови : [навч. посіб.]. – Чернівці : Вища шк., 1970. – Ч. I. – 63 с.; 1971. – Ч. II. – 91 с.
3. Гепнер Ю. Р. Очерки по общему и русскому языкознанию / Ю. Р. Гепнер. – Х. : Вид-во ХДП, 1959. – 371 с.
4. Демський М. Т. Системні зв'язки у сфері фраземіки / М. Т. Демський // Мовознавство. – 1991. – № 2. – С. 36–43.
5. Жуков В. П. Русская фразеология : [учебное пособие для филологических специальностей вузов] / В. П. Жуков. – М. : Высшая шк., 1986. – 311 с.
6. Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору / Лідія Коць-Григорчук. – Нью Йорк – Львів, 2002. – 268 с.
7. Кунин А. В. Фразеологический уровень языка / А. В. Кунин // Уровни языка и их взаимодействие : [тезисы научной конференции]. – М., 1967. – С. 75–82.

8. Лавер В. І. Фраземіка українських діалектів Карпатського регіону : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Василь Іванович Лавер. – К., 1992. – 326 с.
9. Лепешаў І. Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы : [вучэб. дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ]. – Мінск : Выш. шк., 1998. – 271 с.
10. Мокиенко В. М. Славянская фразеология как динамическая система / В. М. Мокиенко // Проблемы дослідження діалектної лексики і фразеології української мови : [тези доп.]. – Ужгород : Вид-во УДУ, 1978. – С. 99–100.
11. Сидоренко М. И. Типы различий между семемами многозначных фразеологических единиц / М. И. Сидоренко // Проблемы устойчивости и вириантности фразеологических единиц. – Тула, 1968. – С. 202–209.
12. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : [монографія] / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
13. Телия В. Н. Что такое фразеология? / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1966. – 86 с.
14. Ужченко В. Д. Українська фразеологія : [посібник] / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьєв. – Харків : Основа, 1990. – 167 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Онишк. – Онишкевич М. Словник бойківських говірок / М. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. I. – 496 с.; Ч. II. – 516 с.
2. СУМ – Словник української мови : в 11-ти томах. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. IV. – 840 с.
3. ФСРЯ – Фразеологический словарь русского языка / под ред. А. Молоткова. – М. : Сов. энциклопедия, 1967. – 543 с.
4. ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / укл. В. Білоноженко, В. Винник та ін. : у 2-х кн. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. ГРП – Франко І. Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / [зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – Т. I. – С. 643–648.